

niettemin is dit alles, wat ons als menschen onderling of als gemeenschap aangaat, hierbij het secundaire. Het primaire is, dat wij de aarde voor God onderwerpen en haar heerlijkheid Hem brengen zullen. Maar Brunner, het hoofddoel stellend in den dienst aan den naaste, vervalscht Gods scheppingsordonnantie, en geeft ook hier den Schepper niet de eere, die Hem toekomt. Hij laat God geen God, ook al zegt hij, boven vele anderen, voor Zijn souvereiniteit te ijveren.

Eindelijk valt het op, dat heel Brunners sociale ethiek opgaat in het gebod van de naastenliefde. Dit klinkt bijbelsch. Of wordt de vervulling der wet niet de liefde genoemd? Maar in werkelijkheid is het op 't minst niet schriftuurlijk. Wanneer twee hetzelfde zeggen, is het nog niet hetzelfde.

Voor eerst zouden wij Brunner kunnen vragen, hoe hij toch weet, dat God op dat ééne oogenblik van Zijn actueele openbaring altijd het gebod der liefde geeft. Dit is immers iets zoo individueels en mysterieus, dat wij achteraf daarvan niets zeggen kunnen. Brunner leidt het wel hieruit af, dat God als Schepper Zijn menschen bemint, en dit dus ook wel aan ons bevelen zal. Maar hij zegt van God nog veel meer dingen. En waarom Hij nu juist dit en niet wat anders openbaart, wordt niet duidelijk.

Bovendien raakt Brunner hier in ernstige tegenspraak met zichzelf. Want hij wijdt aan den eenen kant vele woorden aan een actueele openbaring Gods, waarover onzerzijds eigenlijk niets te zeggen valt. Deze tegenspraak is een gelukkige. Zij bewijst, dat ook Brunner zijn agnosticisme niet tot het laatste toe volhouden kan. En op grond hiervan zouden wij hem dan ook willen vragen, dit geheel te laten varen, en met ons de openbaring ook als een gegevenheid te aanvaarden.

Maar zoo lang hij dit niet doet, zijn wij met Brunners liefdegebed niet tevreden. Het is een onvoldoend gebod. Het is onvoldoende, omdat wij naast de liefde het recht niet mogen vergeten. Er bestaat ook een sociale gerechtigheid, die betracht moet worden. Het is ook onvoldoende, omdat Brunner het lossnijdt en niet neemt als de samenvatting van al wat God verder in Zijn Woord gesproken heeft. De Heere heeft in Zijn openbaring gedetailleerd. Hij heeft Zijn wil tot in allerlei bijzonderheden voor ons uitgewerkt, op dat deze zoo bekend geworden wil in liefde door ons volbracht worden.

Het liefdegebed van Brunner is voorts een formeel gebod.

Het is een blind gebod.

Het is eigenlijk een willekeurig gebod. Wanneer Brunner van liefde spreekt, bedoelt hij, dat God ons alle mogelijke en onmogelijke dingen opdragen kan. De ethiek vervalt hier tot toevalsmoraal. Hier wordt, echt nominalistisch, God zelf tot willekeur gemaakt. En wanneer in God de pure willekeur den toon aangeeft, is Hij feitelijk de opperste revolutionair, en Zijn trouwste dienaar diegene, die even willekeurig handelt als Hij.

Naast deze sociale ethiek van Brunner, die ons of in défaitisme, of in revolutie doet eindigen, leggen wij, om slechts een greep uit het vele te doen, in dit eeuwjaar van Kuypers geboorte, wat hij ons nagelaten heeft. Kuypers schonk ons wel een sociaal program. En tegenover Brunner waardeerden wij dit thans nog meer om het feit dat Kuypers dit deed, dan om den materiëelen inhoud ervan.

„Op elk punt schier van de sociale kwestie geeft Gods Woord ons immers de stellige aanwijzing“⁸⁾ — zoo sprak hij in de rede, waarmee hij in 1891 het eerste christelijk-sociale congres opende. De regel, dat de mensch zijn God zal dienen, gaat onverbiddelek door, ook in ons verkeer met het stoffelijk goed en in onze samenleving met elkander.⁹⁾ Ons is onder alles Gods openbaarde ordinantie gegeven, om die te volbrengen met al onze macht.¹⁰⁾

En dat Kuypers aldus spreken kon, komt mede hieruit voort, dat de gereformeerde belijder meer ernst maakt met het lievelingsdogma der dialectische theologen dan deze zelf. Wij gelooven, dat inderdaad in de hoogste werkelijkheid het Woord vleesch is geworden. Jezus Christus onze Heere heeft niet achter of boven of buiten ons leven, en ook niet door ons leven heen brekend, maar midden in het leven, waarin wij allen staan en dat wij allen deelachtig werden, den wil des Vaders volbracht en Zijn arbeid voleindigd — een arbeid, die voor Hem enkel lijdensmoeite is geweest. Hij heeft — zooals Kuypers herinnerde — betaald met Zijn persoon.¹¹⁾

En met den vollen inzet van onze door den Geest geheiligde persoonlijkheid in liefde en gehoorzaamheid ons aan den wil Gods te geven, ieder op de plaats, die ons werd toegewezen — dat zij ons aandeel aan de oplossing van de sociale kwestie, waarbij Brunner ons werkeloos staan laat, maar die desniettemin ook in onzen tijd ernstig om afdoening roept.

E. D. KRAAN.

UIT DE SCHRIFT

Bij de krachtbron.

„En ik was vastende en biddende voor het aangezicht van den God des hemels.“
Nehemia 1: 4b.

„Bidden“ — zoo zeiden de ouden — „echt bidden is ademtocht der ziel“.

En ongetwijfeld hebben ze daarmee één der geweldigsle levenskrachten des gebeds onder woorden gebracht.

Toch hebben ze daarmee allerminst de volle betekenis van het bidden uitgeput.

Bidden is immers niet alleen kracht voor Uw persoonlijk-geestelijk leven, maar het is ook het geheim der sterkte van de gemeente Gods in haar geheel. Het is de verborgen bronader, waaruit heel Gods kerk wordt gelaafd en verkwikt en waardoor zij uit perioden van sluimer en verval tot nieuw leven ontwaakt. Wie bidt, vindt daarmee de krachtbron, waardoor wij alleen overvloedig kunnen zijn in het werk des Heeren.

Blijkens onzen tekst heeft ook Nehemia, één der meest krachtige reformatoren der Oud-Testamentische Kerk, die krachtbron gekend en gezocht.

Deze groote uit den heldenstoet van het Koninkrijk Gods heeft véél, zéér veel gedaan, maar aan al zijn doen ging vooraf het gebed tot den God zijns levens. Zijn werk begint niet eerst, als hij Juda's mannen inspireert tot den opbouw van Jeruzalems muren en poorten, in de ééne hand de troffel, in de andere het zwaard; het vangt zelfs niet aan op het moment, waarin hij met bevende ziel den koning vraagt naar de stad zijner vaderen te mogen reizen.

Het aanvangspunt laat hij zelf U zien in die stonde, waarin hij in de binnenkamer des gebeds zijn smeeking uitgoot voor het aangezicht des Heeren en hij zich, zwak in zichzelf, nederboog voor den hoogen God.

Niet onder het luid gedaas van het mensche-lijke beweeg; niet in het fel rumoer van het strijperk is de reformatie van zijn dag geboren, maar in de stilte, waar geen menschenoog bewondert of critiseert, bij opgeheven handen, vindt ge den eersten inzet eener hervorming, welke straks Jeruzalem uit gruis en puin herrijzen doet.

Dit is de aanvang van het groote werk door Nehemia's hand, waardoor een wereld van bittere vijandschap werd verslagen: „ik was vastende en biddende voor het aangezicht van den God des hemels“.

Bij de krachtbron!

Hoe veelzeggend blijft dit óók voor ons!

In tijden van moeite en donkerheid gaan wij heel dikwijls enkel rekenen en tellen.

We meten onze kracht, we tellen de hoofden, we wikkelen en wegen de kansen, we zien op wind en golven, en wij wankelen, eer wij het zelf beseffen.

We zenden gezanten naar Oost en naar West.

We vesten op prins en betrouwen.

We dobberen met den thermometer van menschengunst op en neer.

We willen reformatie van hart en huis, van samenleven en kerk en we beginnen met ons plan de campagne; we spreken er over en werken er voor. Wij bouwen er onze preek over op.

En het is wél, alles wél, mits het niet het eenige en niet het eerste is, mits we de binnenkamer des gebeds niet vergeten.

Wij moeten eerst en meer, als Nehemia, naar de krachtbron heen.

Wij moeten bidders zijn aan den troon der genade.

Alle echte reformatie, alle echte opbouw van hart en huis en kerk, vange aan met gebed tot Hem, zonder Wien wij niets kunnen doen.

In het Koninkrijk Gods wordt alle activiteit geboren uit de passiviteit der gesloten oogen en saamgevochten handen.

Daar is het altijd Gods kracht, welke in zwakte wordt volbracht.

Zóó was het in de dagen der groote Kerk-reformatie; mannen als Luther en Calvijn zijn met bidden begonnen.

Zóó was het op den grooten Pinksterdag. Eer de „magnalia Dei“ in spanning van actie werden uitgejubeld en gepredikt, waren zij allen eendrachtig bijeen, volhardende in bidden en smeecken.

Zóó is het nog.

Wilt ge den opbouw van Zions muren in Uw hart en wandel, in het leven van Uw huis en school, van Uw kerk en maatschappij, van Uw wetenschap en kunst, ja, dan zult ge véél moeten dóén, maar toch beginnen met véél te laten. Dan zult ge in diepe bezonnenheid eerst naar de krachtbron snellen en bidden: „Och, Heere, laat toch uw oor opmerkende en Uwe oogen open zijn!“

Ernelo.

VAN HERKSEN.

KERKELUK LEVEN

Terminologische moeilijkheden.

Er wordt, zoo men weet, veel geklaagd in den laatste tijd over de broeders door de broeders. Enkele staaltjes hadden reeds onze aandacht.

Eén der klachten, waarover we tot nu toe slechts terloops iets opmerkten, met de bedoeling, later afzonderlijk er over te schrijven, raakt de kwestie der terminologie.

Nader gezegd: der wetenschappelijke terminologie.

Nóg nader gezegd: der terminologie in de ook tot het volk komende bespreking of aanduiding van wetenschappelijke vraagstukken of -punten.

De menschen klagen soms: ik kan er niet meer bij; er zijn geleerden, die onder de termen iets anders verstaan, dan wij tot nu toe gewoon waren te doen; en zoo redeneeren we langs elkaar heen, of — wat ook mogelijk, en volgens sommigen zoo goed als zéker is — of: we redeneeren zékelijk tegen elkander in, maar merken het niet, of durven het niet royaal weg constateeren, uit angst, dat we een blunder slaan in het veronachtzamen van de terminologische verschillen, die er over en weer bestaan.

Dát de klacht geslaakt wordt, zal niemand onbekend zijn. We gaven reeds een enkele uitspraak door. Er was zelfs onlangs een kerkbode in het Noorden, die een uitgeknipt volzinnetje van een niet-theologische professor afdruckte, en toen de ietwat schampere vraag stelde, wat nu toch wel dáarvan te maken viel voor een normaal mensch: zóó krioelde het van de onbegrijpelijke en vreemde termen! Neen maar, dan hadden Bavinck en Geesink toch wel duidelijker gesproken, ook als 't liep over filosofische kwesties! En als dan een paar andere broeders in de buurt zijn, de een, om te profiteeren van het feit, dat de debatten over Kuypers terminologie (b.v. „het generale subject der herboren menschheid“) nooit goed op dreef gekomen zijn, de ander om ietwat in zijn baard te mompelen over oorspronkelijkheidsziekte, de derde om laudator temporis acti te wezen, d.w.z. om te zweren bij den goeden ouden tijd, de vierde, om in deze schermutselingen een goedkeurend hoofdknikje naar „rechts“ te geven, als hij zelf pas van „links“ is weggekropen onder de suggestie van een opgeheven dreig-vinger, — och, dan kan men er zeker van zijn, dat heel wat goedbedoelende menschen onder den indruk van die klachten komen, en er een aanklacht van maken, met de beste bedoelingen.

En dan wordt het meteen tijd voor den toezienden man, om twee dingen te doen.

In de eerste plaats: om te pogen, dit alles te begrijpen, voor zoover het de klagers betreft.

In de tweede plaats: om te trachten de anderen, over wie geklaagd wordt, eveneens te verstaan.

Alleen zoo kan men „het hoofd koel“ houden. Het welk te trachten, zaak is van het „warme hart“.

Nu is er inderdaad in de klachten, bovenbedoeld, veel, dat zich hooren laat en gehoord worden mag. De kwestie der terminologie is er een van sociale betekenis. De taal is er voor het verkeer; niet het verkeer voor de taal. De taal is wel geen omnibus, waarin ieder mee kan, want in het „rijk“ der omnibussen gaat nu eenmaal nooit iedereen mee, en kan ook nooit één vehikel allen bevatten, die mee willen. Een passe-partout-vehikel bestaat er nu eenmaal niet. Ook de taal wordt zijn gelijke niet. Maar wie zich van de taal bedient, die gebruikt toch in elk geval een verkeersmiddel; en alle zoodanig gebruik vordert, dat hij zooveel mogelijk rekening houdt met de medereizigers, en dat hij geen oogenblik vergeet, er niet buiten te kunnen. Hij kan niet buiten die medereizigers, en hij kan óók niet buiten het vehikel, dat ze met z'n allen in een bepaald tijd en in een bepaald milieu hebben geconstrueerd, in die wonderlijke onderlinge verbanden, die de spraakmakende gemeente nu eenmaal „spraakmakend“ zijn doet.

Wie derhalve in een bepaald volksmilieu optreedt, en iets te zeggen heeft, is verplicht, zich zooveel mogelijk uit te drukken in begrijpelijke taal. Hij zal, als hij nauwkeurig denkt, en waarneemt, altijd op moeilijkheden daarbij stuiten; want hij zal elk oogenblik ontdekken, dat bepaalde termen, die tot pasmunt geworden zijn, juist hem niet kunnen helpen, om precies er mee uit te drukken, wat hij er mee uitdrukken wil. Want — en dit vergeten de menschen van de andere, de klagende, groep maar al te vaak — het is met de woorden als met de steenen: ze zijn, zoodra ze onder ons bereik komen, altijd geslepen, bewerkte steenen. Ongeslepen en onbewerkte steen, — die is er in de massieve berggevaarten; maar die blijven dan ook, waar ze zijn, die laten zich niet in den zak steken. Maar de steenen, die we met z'n allen gebruiken, die zijn allemaal bewerkt. Van de kiezelsteenen af, die we in ons tuinpaadje strooien, zóoveel karrevrachten tegelijk, tot de diamanten toe, die we — misschien — koopen zóoveel in een menschenleven. Alleen maar met dit verschil: de kiezelsteenen zijn a-logisch en a-theoretisch bewerkt, en geslepen, de diamanten logisch en theoretisch. De kiezelsteenen zijn heen en weer geworpen in malende, kokende bergstroom en door het woeste water afgeslepen. En de diamanten zijn gekloofd en geslepen b.v. bij de firma

Asscher, w
naar „de
En dáár
sociale ve
ander „ve
kiezelsteen
nen en za
kwestie, o
dan neen.
sten in de
consorten,
pen voor
doel. En o
mee te ku
kunnen be
met het b
een zeer
aan de m
des te m
vaardighe
komt voor
bepaalde s
stad of m
vinden ka
Dat was
stijperij, d
noodig, on
feit, dat d
lijk zijn, p
die er lig
Hadden
bruikt, da
staan heb
schen a-log
of theoretis
zijds. Die
doen vers
lang dróór
niet-logisch
aanwenden
't kan óók
zou, als ik
te hebben
hij inderda
van het „c
van mijn
ondanks a
termen, w
hij b.v. in
over „a-log
den kenne
en den Geg
als object.
beeldspraa
firma Ass
dat de eer
maar zou
een gegrad
moede aan
aan den ko
of zelfs de
diamantslig
zou Kants
ze rechtste
Ik zeg: m
looi, den
logische b
zijn. Het c
niet gevorm
kan ook b
dagen, toe
„vorm“ „g
riaal“, aan
Wie zou
er niet m
slepen als
beurs, te
Laat ons c
spraak nu
verstaan, b
ongeleterd
meer heels
als zij in
levend me
termen st
in de bep
er aan he
dat woort
„wet“, die
gen te ha
lieten bep
der spraak
een in ve
aantrefte
schrijvers,
of langzame
de diamant
bepaalde b
zij tot nu
beeld van
kende voo
gingen, en
uitdrukkin
daarmee: -
of in de Sc
heid; gespa
Twee vrag
sten tijd -
standpunt
had me oc

8) Christus en de sociale nooden, 38.

9) T.a.p., 10.

10) T.a.p., 46.

11) T.a.p., 16.

in den laat-
eders. Enkele

u toe slechts
g, later afzon-
estie der ter-

minologie.
n de ook tot
g van weten-

niet meer bij;
a iets anders
aren te doen;
n, of — wat
goed als zeker
elkander in,
et royaal weg
der slaan in
ie verschillen,

and onbekend
rak door. Er
Noorden, die
theologische
ampere vraag
ken viel voor
van de onbe-
aar, dan had-
ker gesproken,
! En als dan
n, de een, om
over Kuypers
der herboren
omen zijn, de
elen over oor-
ator temporis
goeden ouden
gen een goed-
geven, als hij
r de suggestie
dan kan men
nde menschen
en, en een
lingen.

en toezien-
te begrijpen,
anderen, over
t. houden. Het-
me hart".

nbetoeld, veel,
rden mag. De
ociale beteeke-
het verkeer
nibus, waarin
nibussen gaat
ook nooit één
Een passe-par-
Ook de taal
an de taal be-
erkeersmiddel;
zooveel moge-
rs, en dat hij
e kunnen. Hij
kan óók niet
in een bepaal-
geconstrueerd,
nheid, die de
praak-makend"

lieu optreedt,
ich zooveel
lijke taal. Hij
sem, altijd op
zal elk oogen-
e tot pasmunt
en, om precies
itdrukken wil.
an de andere,
het is met de
zoodra ze
geslepen,
ewerkte steen,
ten; maar die
i zich niet in
met z'n allen
an de kiezel-
roelen, zooveel
n toe, die we
nenschenleven.
elsteenen zijn
slepen, die dia-
elsteenen zijn
kokende berg-
slepen. En de
bij de firma

Asscher, waar af en toe een Japansche prins komt kijken naar „de kunst”, — of zoo.

En dáár begint een van de moeilijkheden. Wie het sociale verkeer van gehakte tuinpaden zoekt, en aan ander „verkeer” geen behoefte voelt, zal z'n vrachtje kiezelsteenen in alle gemoedelijkheid gebruiken kunnen en zich voorts niet eens druk maken over de kwestie, of zij inderdaad geslepen en bewerkt zijn, ja, dan neen. Maar wie geroepen is tot de technische diensten in de diamantslijperijen van de firma Asscher en consorten, moet wel de dáár aangevoerde steenen slijpen voor een speciaal, vaak voor een allerspecieelst doel. En om zijn slijp-praestaties te verstaan, en er aan mee te kunnen werken, moet men de slijp-kunst zelf kunnen beoefenen. Hoe specialer iemands bedoeling is met het bewerken van bepaalde edelsteenen, die voor een zeer bijzonder doel bestemd zijn (denk maar eens aan de kroningsfeesten van den koning van Engeland), des te meer onttrekt zijn kunst zich aan de technische vaardigheden van den doorsnee-diamantslijper; het komt voor, dat men voor het slijpen en bewerken van bepaalde steenen maar een enkelen man in een wereldstad of maar een paar lieden in heel een cultuurvolk vinden kan.

Dat was maar beeldspraak, van die pasmunt, die slijperij, die kiezels en die diamanten. Maar ze was noodig, om te doen zien, waar het over gaat. En het feit, dat die beeldspraak noodig was, wilden we duidelijk zijn, plaatst ons meteen midden in de moeilijkheden, die er liggen op het gebied der terminologie.

Hadden we die breedspakige beeldspraak niet gebruikt, dan zouden de meesten onzer lezers niet verstaan hebben, wat we bedoelden met het verschil tussen a-logische of a-theoretische enerzijds, en logische of theoretische „bewerking” van „steen-materiaal” anderzijds. Die beeldspraak komt hun te hulp, om hen te doen verstaan, wat misschien een diamant-slijper al lang dróómen kan, als hij het beeld van logische en niet-logische bewerking van „steen-materiaal” hoort aanwenden. Ik zeg voorzichtig: misschien; want 't kan óók best zijn, dat zoo'n mijnheer mij uitlachen zou, als ik meende, met dezen term zijn vakterminologie te hebben getroffen. Maar neem eens even aan, dat ook hij inderdaad van „logische” en „a-logische”, „vorming” van het „materiaal” zou plegen te spreken, dan ben ik van mijn kant er weer zeker van, dat hij op zijn beurt, ondanks al zijn routine in het hanteeren van die vaktermen, weer met de hand in het haar zou zitten, als hij h.v. in Kants wijsgeerige terminologie zou lezen over „a-logisch materiaal”, dat „logisch bewerkt” is door den kennenden mensch, wanneer deze begrippen vormt en den Gegen-stand, het object, „vormt”, ja, voort-brengt als object. Kant als filosoof bedient zich daar van een beeldspraak, die ontleend is óók aan het bedrijf der firma Asscher; maar men kan er toch zeker van zijn, dat de eenige diamantslijper, die nu Kant daarin zoo maar zou kunnen verstaan, een verloopen student, of een gegradueerde zonder aanstelling is, die nu in arren moede aan de slijperstafel is gaan zitten, om toch maar aan den kost te komen. Een diamantslijper als zoodanig, of zelfs de romanschrijver Querido, die in de wereld der diamantslijpers erg goed thuis bleek, als letterkundige, zou Kants filosofentaal in dezen niet begrijpen, ook al is ze rechtstreeks mede aan het slijpersbedrijf ontleend. Ik zeg: mede. Want óók aan het bedrijf van den leerlooier, den kuiper, den glasblazer, kan Kants beeld van logische bewerking van a-logisch materiaal ontleend zijn. Het doelt immers op het „vorm geven” aan nog niet gevormd, doch „ruw”, „onbewerkt” materiaal? Het kan ook herinneren aan het werk der zes scheppingsdagen, toen God — volgens sommiger meening — „vorm” „gaf” aan het eerst nog-niet-bewerkte „materiaal”, aangeduid in Genesis 1:1 en 2.

Wie zou nu niet er in kunnen komen, dat velen er niet meer bij kunnen, wanneer „steenen”, fijn-geslepen als een diamant, en bestemd voor de diamanten-beurs, terecht komen in hun kiezelsteenvrachtje? Laat ons de stoute en op den duur vermoedende beeldspraak nu verder maar achterwege laten: wie kan niet verstaan, hoe moeilijk het voor onze meelevende, maar ongeletterde, of in hun academische ontwikkeling niet meer heelemaal „bij-gewerkte” broeders en zusters is, als zij in hun poging, om zich ook als kerkelijk-meellevend mensch zoo goed mogelijk te oriënteren, op termen stuiten, die hun óf totaal onbekend zijn, óf in de bepaalde betekenissen, die deze of gene geleerde er aan hechte, onbekend zijn? Ik kan best begrijpen, dat woorden als „hart”, „subject”, „ziel”, „functie”, „wet”, die we allemaal kennen, en als kiezelsteen plegen te hanteeren (d.w.z. waarvan we de betekenis lieten bepalen door de a-logische slijp- en bewerkfunctie der spraakmakende gemeente, slordig als ze is), menig-een in verwarring brengen, als hij diezelfde termen aantreft in de vak-litteratuur van bepaalde denkers en schrijvers, om dan bij de kennismaking daarvan ineens, óf langzamerhand, te ontdekken, dat ze dezen keer van de diamantslijperstafel gekomen zijn, d.w.z. een zeer bepaalde betekenis kregen, die niet klopt met wat zij tot nu toe er onder verstonden. Ik kan me een voorbeeld van recenten datum herinneren. Onlangs sprekende voor de jaarvergadering onzer Mannenvereeningen, en aan den tijd gebonden, bediende ik me van de uitdrukking: „Gods objectieve spreken”; en bedoelde daarmee: dat God gesproken heeft, in verschijningen, of in de Schrift, in de „objectieve” wereld der werkelijkheid; gesproken heeft, écht, en heusch, tot den mensch. Twee vragenstellers — „diamantslijpers” van den laatste tijd — hadden daartegen eenig bezwaar: op hun standpunt terecht; ik wist het onder het spreken. Ik had me ook zoo kunnen uitdrukken, dat Gods Woord,

zoo als het tot de kerk gekomen is, zich zelf in de mogelijkheid gebracht heeft tot het hebben van een „objectsfunctie”. Allicht had ik daarmee die twee stam-gasten der diamantslijperij bevredigd, maar ik had de vergadering in raadselen gesproken; en de toelichting zou een kwartier van het beschikbare uur hebben afgenomen. Een klein voorbeeld, zoo voor het grijpen; maar het illustreert, hoeveel voetangels en klemmen er op dit terrein zijn. En het geeft meteen toelichting bij mijn persoonlijke meening, dat ieder bij het kiezen en fixeeren van bepaalde termen, bestemd voor wetenschappelijk gebruik, zoo veel mogelijk dient te rekenen met het historisch geworden, en met de betekenis, die de woorden nu eenmaal hebben, zoo ongeveer. Wie nieuwe termen invoert, doe het nimmer „zonder groote oorzaak”. Als ik me niet vergis, is het een baken in zee, dat — om nog eens in 't beeld te blijven — zelfs diamant-slijpers van professie zich hebben vergist bij het hanteeren en definieeren en verifieeren van bepaalde „steenen”, die in een andere slijperij waren bewerkt. De haast, waarmee ze hun onjuiste diagnose hebben gepubliceerd, is niet te verontschuldigen, doch zal wel niet uit de wereld weggenomen zijn tegelijk met hun overtuiging, dat ze ditmaal toch heusch te ras hebben geoordeeld. En het is altijd goed, zooveel mogelijk daarmee te rekenen, opdat er niet meer ongelukken gebeuren, dan onvermijdelijk zijn, zooveel het ons betreft.

Maar het wordt inmiddels hoog tijd, dat we ook even aan de keerzijde van deze medaille onze aandacht geven.

Want indien wij door onze opmerking, dat de kwestie der terminologie sociale betekenis heeft, de instemming verwerven mochten van hen, die over nieuwe termen klaagden, dan wordt het nu de tijd, ook henzelf te binden aan de consequenties van dit hun eigen gezichtspunt. Zij moeten dat sociale element aanvaarden, niet alleen, als het „in hun kraam te pas komt”, maar ook, als het dengenen, over wie zij oostend zijn, steun biedt in hun zelfverdediging.

Want het is een feit, en het zal tot het eind der dagen toe een feit blijven, dat ieder wetenschappelijk werker, die tot een eigen denk-systeem poogt te komen, gedwongen is zijn termen te hanteeren, te „slijpen”, op een zeer speciale manier, d.w.z. op een manier, die hem in de afzondering brengt, onverschillig, of hij zulks wil of niet; een manier, die men nu eenmaal eerst als zijn eigen speciale manier kennen en bestudeeren moet, wil men hem zelf verstaan en over zijn meeningen en theorieën kunnen spreken en mee-spreken.

Men heeft met name aan de filosofie zoo vaak verweten, dat zij „abstract” was. Maar dat is een mis-verstand. Er tracht geen menschenkind „konkreter” in zijn spreken te zijn, dan juist de echte filosoof: hij wil immers onderscheiden, en nóg eens onderscheiden tot het einde toe? Hoe verder hij met zijn denken komt, hoe meer hij gedwongen is, het ééne woord af te grenzen tegen het andere, het ééne begrip te verbijzonderen tegenover het andere. Uiteraard komt hij daarbij tot het aanraken van kwesties, en het invoeren van distincties, en het dienovereenkomstige kiezen van woorden of woordverbindingen, die volkomen vreemd zijn aan de denkgewoonten en de taalroutine van anderen, die óf zoo'n hoge vlucht niet nemen als hij, óf een andere vlucht nemen in hun denken, een anderen kant uitgaan. Eerstgenoemde „wreken” zich dan meer-malen — om in den trant van een „Heraut”-recensente van recenten datum te spreken — in den vorm van ressentiment: zij klagen, dat de invoerders van zulke distincties, als „Friesch Kerkblad” onlangs overschreef (zie boven), „abstract” redeneeren. Maar het is een betreurenswaardig misverstand. Want juist in die al fijnere onderscheidingen treedt het verlangen van de bedoelde auteurs aan den dag, om al konkreter te spreken, en den „nervus rerum” te raken, d.w.z. om de kern der dingen te treffen.

En de menschen, die ik hier bedoel, „wreken zich” nog wel op een andere manier. Zij klagen, dat de door hen bedoelde auteurs „zoo onduidelijk” zijn. Ook dat is vaak een beklagenswaardig misverstand. Zeker, een schrijver wordt onduidelijk, als zijn gedachten niet scherp zijn, of als hij met zichzelf in tegenspraak komt; zoo als het herhaaldelijk met den voor veler besef zoo „duidelijken” Dr. A. Kuiper het geval geweest is, wanneer n.l. zijn genie zich den tijd niet had gegund voor zelfcontrole. Maar als een auteur zich zelf niet weer-spreekt, of voorzover hij het niet doet, mag men hem niet „onduidelijk” noemen reeds daarom, dat hij termen bezigt, of onderscheidingen invoert, die de groote meerderheid niet gewoon is te hanteeren. Het is een groote vergissing, als men „gemeinverständlich” tot synoniem van „duidelijk” maakt. „Gemeinverständlich” beteekent: iedereen kan er bij. Maar wetenschappelijke kwesties zijn nu eenmaal niet voor iedereen toegankelijk. En een auteur, die vragen aansnijdt, waarin slechts enkelen hem volgen kunnen, kan voor die enkelen — de eenigen, die meespreken kunnen in zijn geval — volkomen duidelijk zijn, zonder evenwel ooit „gemeinverständlich” te worden.

Wie hieraan denkt, vindt het een beetje ironisch, dat dezelfde menschen, die in kerkbodes roepen om thetische behandeling der problemen, tegelijkertijd over hen, die daaraan begonnen zijn, een weeklacht aanheffen vanwege derzelver „onduidelijkheid”. Ze kregen wat ze wilden; maar ze hebben niet bedacht, dat hetgeen ze wilden, neerkwam o.m. op het invoeren van fijnere distincties, of van nieuwe onderscheidingen, die slechts aan de enkele geduldige en ontwikkelde lezers toegankelijk zullen kunnen zijn.

Als ik het wel zie, is dat konkrete klagen over de

Handicapped Scouts.

Wij willen heden eens parkeeren in het groote Padvinderskamp te Vogelenzang.

Ik stuur mijn wagen naar sub-kamp 7 om kennis te gaan maken met de Handicapped Scouts.

Handicapped Scouts dat zijn padvindders met een lichaamsgebrek. De één vindt zijn handicap in blindheid, een ander is stom of doof, een derde is kreupel enz. Maar zij zijn niet afgekeurd noch buitengesloten. Zij zijn verenigd in een apart kamp, waarin de doove het oog is van den blinde en de stomme de voet is van den kreupelen.

Zij vormen een apart corps, niet dat der invaliden, ook niet dat der stakkerds. Neen, het corps der B.E.'s.

B.E.'s dat wil zeggen: padvindders met bijzondere eischen. Hun wordt geleerd hun kwaal of lichaamsgebrek te beschouwen als een speciale opdracht, een aparte levenstaak. Niet als een excuus om aan hun roeping te ontkomen, maar als een eervolle verzwaaring van hun roeping. Zooals men aan een flinke leerling soms een extra moeilijke opgave voorlegt.

Zij blijven geen welpen, zij worden scouts (verkenner), zij leggen hun proeven af.

Zij stormen mede in de rally (wedloop) en zij slaken hun moedige yells! (uitroep van dankbaarheid en aanmoediging).

Nu ga ik geen beschouwingen houden over het humanisme in de Padvinderij, noch over overdrijving bij de Jamboree. Maar parkeerend bij sub-kamp 7, mediteer ik achter het stuur een oogenblik over de Handicapped Scouts. Om in de Jamboree-taal te denken, van hoe menige figuur uit het Koninkrijk Gods kan gezegd worden: and he was a handicapped Scout!

Voor mijn oog ontrolt zich de groote rally der geloofsgetuigen.

Ik zie den linkenden Jakob, ik hoor de zinnen moeizaam komen van de lippen van Mozes, de onhandige Ehud trekt aan mijn oog voorbij. David, knap maar tenger — een beetje meisjesachtig spotten zijn groote broers — rijst op voor mijn oog. Ik zie Amos, die geen opleiding heeft gehad. Paulus verschijnt in de loopbaan, een pijnlijke doorn priemt in zijn voetzool, maar hij verslapt geen oogenblik in zijn machtig tempo. Achter hem volgt Timotheüs, bescheiden, teer, gehandicapt door menigvuldige zwakheden. En onafgebroken gaat de stoet voort: ik zie Calvijn, heroiek worstelend met zijn zwak gestel en Wesley met „his rotten carcass”. Gehandicapt, maar zij vertragen niet in den wedloop, zij houden hun hand niet op hun maag of hun hart, maar zij klemmen hun vingers om den Standaard der Waarheid. Zij kermen niet hun Ach en Wee, maar hun krachtige yells roepen ons op tot den strijd. En ik zie in hun gevolg personen uit mijn jeugd en uit mijn later leven, figuren van kleiner afmetingen, mannen en vrouwen met een handicap, maar die trouw en dapper gediend hebben in het koninkrijk Gods.

Mijn lezer, misschien hebt gij onder de velerlei kruis en druk die ons om de zonde overkomt, een bijzondere handicap.

Misschien een lichaamsgebrek, misschien „zenuwen”.

Mogelijk worstelt gij met de gevolgen van een gebrekkige opleiding of gij staat in onze veel-sprekende samenleving als een man, zwaar van tong. Uw huwelijk is om de een of andere reden niet gelukkig of uw gezin niet harmonisch. Gij moet worstelen, wroeten en mieren van het eene geldtekort in het andere en dat zorgen en cijferen dwarsboomt u zoo in de vervulling van uw levens-roeping. Mogelijk zijt gij voor die handicap blijven parkeeren. Gij hebt „neen” gezegd toen de Kerk des Heeren u riep tot het ambt of tot eenige functie in het Koninkrijk Gods. Gij hebt de gave, die in u was, niet opgewekt, maar laten uitdooven. En in plaats van een moedig Yell te doen hooren, maakt gij met uw zuchten de handen der kampioenen slap en hun hart wankelmoedig.

O, gij B.E.'s van het Koninkrijk Gods, ik roep u óp voor den wedloop!

Uw handicap kwam van denzelfden God, van Wien uw roeping is.

Uw levensmoeilijkheid is slechts de bijzondere eisch, welke uw Souverein u stelt en waarvoor Hij u bijzondere kracht beschikken wil.

Gij zijt niet uitgeschakeld, niet buitengesloten. Roep den God uws levens aan, in dat wondere geloof, dat de psalmist toonde in de eenheid der verlossing: „mijn ziel dorst naar U, mijn vleesch verlangt naar U.”

En aan het eind van uw rally zult gij God dank bewijzen, ook voor elke wond en bloed-tranenspat.

N. B.

„onduidelijkheid” van sommige vertoogen of verhandelingen een verontrustend symptoom. Een symptoom der ziekte, die ik wetenschappelijke achteruitgang, een zakken van het algemeene ontwikkelingspeil zou willen noemen. Een niet kennen van wat buiten onzen kring te koop is. En tevens een niet recht verstaan van wat in onzen eigen kring te doen geweest is tot nu toe.

Om van het eerste een voorbeeld te geven: wie inder tijd Prof. Kuno Fischer hoorde spreken over de stelsels van bepaalde wijsgeeren, kwam vaak onder de bekoring van de groote duidelijkheid en „Gemeinverständlichkeit” zijner (refereerende) voordrachten. Men dacht, als men Kuno Fischer hoorde spreken over de denksystemen van Kant, Hegel, Schilling vaak: gek, dat ik zelf niet op die gedachte, „op” die idee, op dat gezichtspunt „gekomen ben”, waarop Kant, Hegel, Schilling „gekomen is”: ik had dat eigenlijk ook wel zóó kunnen bedenken. Het is de oude kwestie van het ei van Columbus. Maar als zoo iemand dan zich zou wagen aan de lectuur van Kant, Hegel, Schilling zelf, dan zou hij toch een respectabelen rijstebrijberg van vreemde, zeer persoonlijke en speciale termen moeten doorworstelen, om tot eenig begrip van wat deze denkers wilden, te kunnen geraken. Het maakt een groot verschil, of men deze wijsgeeren zelf leest, dan wel of men óver hen leest, b.v. in de boeken van Kuno Fischer. Heel wat lieden, ook auteurs van dissertaties, ook onder ons, hebben getoond, de termen van zulke oorspronkelijke denkers mis te verstaan. Een negatief bewijs voor de juistheid der stelling, dat elk oorspronkelijk denker een eigen termschat vergadert, en duidelijk kan zijn, maar niet „gemeinverständlich”.

En om van het tweede een voorbeeld te geven: hoe vele menschen worden nog steeds opgevoed in den waan, dat Dr A. Kuyper zoo „duidelijk” was? Toch was hij het erg vaak niet. Dr A. Kuyper is „gemeinverständlich” geweest, maar dat is, het zij nog eens gezegd, iets anders dan „duidelijk”. Hij heeft meer dan eens de kwestie, waar het tenslotte op aan-komt, omzeild, door beelddraak te geven, precies, zooals wij het hierboven deden met die pasmunt, die kiezelstenen, die edelstenen, die diamantslijperij van daareven. Maar zijn lezers, vooral zij, die met Kuypers erfenis willen werken, zijn vaak gedwongen, het beeld, hoe bekorend het ook is, en hoe nuttig het ook onder Gods zegen in Kuypers eigen tijd als middel ter volksvoorlichting gewerkt heeft, te laten varen, en tot scherpere begripshelping te komen. De schaduwzijde is dan een zeker verlies — voor een tijd — van „Gemeinverständlichkeit”; welk verlies slechts voor een tijd is, indien n.l. hún gedachten weer verder doorwerken onder het volk. Maar de winst is er ook: de winst is, dat het onderzoek op die manier verder komt, dat de leerlingen den meester werkelijk eeren, dat bestaande oneffenheden worden weggewerkt, of de in werkelijkheid bij Kuyper onaangeroerd gelaten (of onder drukke beelddraak begraven gebleven) kwesties zelve inderdaad worden aangesneden of behandeld. En dan móet de terminologie van zulke leerlingen van Kuyper of Bavinck wel zekere strenge, schoolsche, en niet-algemeen-toegankelijke distincties invoeren, welke Kuypers vlotte, maar vaak incidenteel-paedagogische beelddraak aan zijn minder vlotte leerlingen heeft ter behandeling overgelaten. „E Voto” wemelt van beelden, de „Encyclopaedie” ook. Maar wie daarmee volstaan wil, zet het leven stil, en is ongehoorzaam aan den God, die Kuyper en ons een telkens andere taak heeft opgelegd.

Zouden we niet liever erkennen, dat we al lang met onze termen op een afstand van een vroegere periode zijn geraakt? Erkenning van die waarheid opent het oog er voor, hoe onbillijk het is, ter zake van de invoering van nieuwere terminologie juist bepaalde werkers van den laatsten tijd lastig te vallen. We tobben al lang met onze termen, maar zagen

dat niet. Kuyper heeft b.v. in het stuk der „kennis Gods” herhaaldelijk met de termen „archetypisch” en „ectypisch” gewerkt; en velen dachten: dat is duidelijk; ze dachten het ook, toen hij die termen in ander verband gebruikte. Maar als men de geschiedenis der gereformeerde theologie op dit punt nagaat, ziet men een hopelooze verwarring ten aanzien van de vraag, of nu b.v. de kennis, die aan de engelen, of aan Christus, aangaande God eigen is, archetypisch is, ja, dan neen. Duidelijk? O neen, alleen maar (binnen bepaalden kring op den eersten indruk) „gemeinverständlich”. Zijn we tot vóór de bekende „Deformatie”-brochures terminologisch in het land der ruste geweest, wanneer het liep over kwesties als „ziel” of „geest”? Geen sprake van. De ééne auteur zeide in de periode daarvóór: „ziel” mag niet worden gebruikt ter aanduiding van het „totaal” der zielefuncties; maar de ander, in denzelfden kring, deed het toch, zonder dat iemand captie maakte. De boeken van den één zoowel als van dien ander werden overgegeven aan allerlei cursisten en actewerders; ze waren dan ook „gemeinverständlich”. Maar „duidelijker” werd het er niet op. Anderen, nog steeds in de periode vóór Prof. Hepps brochures, spraken van „ik”, „persoon(skern)”, „geest”, „nous”, natuur, op een manier, die zelf vroolijk eigen wegen volgde, ongeacht vele vroegere discussies van vroede vadersen of... concilies. En zij hebben meermalen „geest” en „ziel” scherp onderscheiden, ook dáár, waar de belijdenis aan zulke scherpe onderscheiding niet gedacht blijkt te hebben. Of inzake het „ik” van den Christus legden ze ons, onder suggestie van hun eigen speciale terminologie, denklasteren op, die de vadersen niet hebben gedragen of aan anderen opgelegd. Inzake de „pluriformiteit” gebruikten sommigen den term „vorm” in wijsgeeringen, b.v. in hegeliën, of kantiaansen, of aanverwanten zin; „vorm” stond dan tegenover „wezen”; en beteeuende dan zoo iets als „verschijningsvorm”, de „vorm”, waarin het „wezen” openbaar werd of ook wel het niet-logisch bewerkte „materiaal” der onzichtbare „gemeente”, „logische bewerking” en dus begripswaarde kreeg. Anderen bezigden bij hun ingrijpen op de pluriformiteitsdebatten het woord „vorm” in voetiaansen zin; de theoloog Voetius sprak immers ook van de „forme” der kerk? En een enkele maal wilde dan zulk een vertegenwoordiger der voetiaansen aanwending van het begrip „vorm” daarmee het volk bijvallen, wanneer het teekenen van ongeduld vertoonde, en daarom, moe van de debatten, vroeg: laat alles maar bij het oude, maak aan Kuypers termen niet. Alsof niet Kuyper zelf riep om nadere toetsing en praeciseering...

Maar ’t zal toch zóó simpel en gemakkelijk niet gaan. Er zal alleen maar van beide kanten weer „sociaal gevoeld” moeten worden. We zullen naar elkander toe moeten werken; de geleerden naar het volk toe, het volk naar zijn leiders toe. Als dát gebeurt, komen er geen ongelukken. Die gebeuren alleen, wanneer tegen de wet der gemeenschap gezondigd wordt, van één van beide, of van beide kanten, óf, als zij, die het volk voorlichten, den één de vrijheid misgunnen, die zij in den opvoeder van hún jeugd wat al te onstuimig hebben bewonderd.

Een beetje meer geduld en werkelijkheidszin ware goede medicijn in onze dagen. Men kan de taal nu eenmaal niet van één kant dwingen. Populair sprekende, kan b.v. iemand de woorden „verstaan” en „verklaren” rustig door elkaar gebruiken; of het ééne zien liggen in het verlengde van het andere. Maar in de geschiedenis der filosofie en der logica hebben beide woorden in de laatste decennien een diepgaand verschil van beteekenis gekregen, en zijn „verstaande” wetenschappen iets heel anders geworden dan „verklarende”. De „kinderen der wereld” nu hebben elkaar daarover geen verwijt gemaakt; wie tusschen „verklarende” tegenover „verstaande” wetenschappen het beweerde verschil wil leeren kennen, nu ja, die moet nu eenmaal daarover studeeren; hij zal dan

tot de conclusie komen, dat „verstaan” of „verklaren” iets anders beteekenen, en niet in elkaars verlengde liggen, wanneer hij bij Droysen, Dilthey, Windelband, Rickert terecht komt. Het wordt dan allemaal met die woorden een heel ander geval, dan wanneer hij zijn krantje leest, of zijn hogere-burgerschool-leerboek. Wie tegen dezen loop der dingen pruttelt, die maakt zich alleen maar een beetje belachelijk. Ik vrees, dat wij ons ook op ’t randje van het gevaar van het belachelijk worden bevinden, als wij tractaten van wetenschappelijke werkers uit eigen kring gaan behandelen, als waren ze kerkbodelectuur of populaire handleidingen. Niemand zal, hoop ik, mij verdenken van te willen smalen op kerkbodes. Maar juist daarom waag ik het, hier te waarschuwen tegen het gepruttel van sommige kerkbode-auteurs, die wel met ons dankbaar zijn voor het contact tusschen onze wetenschappelijke werkers enerzijds en ons volk anderzijds, maar die niet dát inzicht toonen, dat noodig is, om ons volk over de moeilijkheden heen te helpen, die dat contact altijd en overal meebrengt.

K. S.

LITERATUUR EN KUNST

Helga Wilhelmina.

Helga Wilhelmina, door Jeanna Oterdahl, uitgegeven door J. M. Meulenhoff, Amsterdam.

Men kan het beschouwen als een typeerende uitdrukking in den mond van een bepaald soort lezers, (misschien moesten we hier liever lezers zeggen!) en het deswege als waardemeter niet al te hoog aanslaan, wanneer iemand bij het ter hand nemen van een nieuwe uitgave den uitroep slaakt: „O, wat ziet dat boek er aardig uit!” Recensies schenken in den regel niet veel aandacht aan het uiterlijk van hun object. In de gevallen dát het gebeurt blijft het meestal bij een goed- of afkeurend zinnetje aan het einde van de bespreking.

Ik weet niet, hoe dit nieuwe boek van Jeanna Oterdahl er gebonden uitziet. Maar ingenaaid is het een lust voor oogen. Dit kleine schilderijtje op den omslag past zoo wonderwel in de sfeer van het heele boek. In zachte, teere pasteltinten staat daar het kleine, onaanzienlijke huisje van den schoenlapper Jacob Svensson tegen den achtergrond der bergen. De wit-bloeiende perebloom rijst ver boven het lage dak uit. Men verwacht na zoo’n omslag een frisch boek. En men wordt in zijn verwachtingen niet teleurgesteld.

Jacob Svensson en zijn vrouw hebben, toen hun huwelijk kinderloos bleef, de kleine Helga Wilhelmina aangenomen. Het kind heeft, vanaf het eerste oogenblik, het hart van haar pleegvader gestolen. Ze wordt zijn oogappel. Maar het gelukt haar niet Jacobs vrouw, de strenge, rechtschapen Johanna voor zich te winnen. Ze is goed voor het roodharige kind, maar geeft haar geen liefde.

Hij is zoo’n wijsgeer, de kleine schoenmaker met zijn horrelvoet! In zijn werkplaats heeft hij een plankje met boeken. En er zijn handige menschen, die profijt weten te trekken uit Jacobs zwak voor al wat gedrukt is. Buitengewoon geestig is het tooneeltje in de schoenmakerswerkplaats, als Niklas van Vallen zijn gerepareerde laarzen komt halen. De oude vrek jammert al op den drempel dat hij contanten te kort heeft. Handig weet hij

dichten niets anders dan fel-persoonlijke aanvallen op de leiders der kerkelijken, aanvallen, die zich kenmerken door absolute afwezigheid van kiesheid, doch overloopen van boosaardigheid, zoodat we niet schroomen sommige dier hekeldichten lasterlijk te noemen.

Voor al die, waarin hij het op Trigland heeft gemunt.

Dat Trigland, de leider van den kerkeraad in die dagen, doelwit werd van Vondel’s satyre, is op zich zelf niet verwonderlijk. Wel echter het felt, waarover Vondel hem „roskamde”. Mochten meenen, dat het de verandering van Triglands geloofsovertuiging is geweest, dan komt men bedrogen uit. Het is mogelijk, dat de volgende regel uit de „Palamedes” (1625) op Trigland betrekking heeft:

„dat een verloopten Phrygh gants Grieken doet verdriet”,

maar overigens vinden we hiervan geen spoor. Neen, het was iets gansch anders.

Wat het was, kunnen we opmaken uit de 11de strofe van de „Rommelpot in ’t Hanekot”:

„Fiat riep ’t kalkoensche Haentje,
Dat zoo bloost om zijne kam,
En de jongens nae den Dam
Op leert trekken, met een vaentje,
Of nae ’t Brouwers Haentje, dat
Hem bestoven zag van ’t nat.”

In cauda venenum. In de twee laatste regels schuilt de angel. Het Brouwers Haentje, daar ge-

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN

Iets over Vondel en de Predikanten van Amsterdam.

II.

Naast de bestrijding der Remonstranten had de kerkeraad van Amsterdam ook voortdurend te kampen met de mannen der Academie, n.l. Coster’s Eerste Nederduytsche Academie, zoo genoemd naar den stichter, den Stadsgeneesheer Samuel Coster. Ofschoon de Academie vrijwel alleen tooneelclub was, was de oorspronkelijke intentie van den stichter toch iets gansch anders geweest. Hem zweefde voor oogen de stichting eener werkelijke Academie: kweekplaats der wetenschappen.

Maar, zal wellicht iemand vragen: waartoe dit, daar toch Leiden een uitnemende Academie bezat? Juist dáár wrong de schoen.

Coster’s stichting wilde zijn een opzettelijke tegenstelling tot de Leidsche hogeschool. Stond in Leiden de Theologie op den voorgrond, werd daar geëischt, dat de „scientien der Godheid” alle andere wetenschappen zou doordringen, in de Amsterdamsche Academie werd de Theologie in het geheel niet onderwezen. Vereerd zouden worden Apollo en de Muzen. Was de geest te Leiden calvinistisch — wat daarmee niet overeenstemde was in Leiden niet blijvend: Arminius, Coddæus,

Barleus e.a. — de stichting van Coster was in wezen en grond humanistisch.

We zagen reeds, dat vooral sedert 1621 de geest van de Amsterdamsche vroedschap eer libertijnsch dan Calvinistisch was, een geestesrichting, die heette mee te brengen verdraagzaamheid tegenover andersdenkenden. Dit Libertinisme was, hoezeer andere motieven ook meewerkten, grondoorzaak van de slordige toepassing der plakaten tegen de Remonstranten.

En zoo vloeit de kamp der Amsterdamsche predikanten daartegen en de strijd tegen de Academie feitelijk ineen tot een worsteling: Calvinisme—Humanisme, want ook het libertinisme is in wezen humanistisch.

Wanneer we de tegenstelling zoo zien, kan het ook geen verwondering wekken, dat de Academiemannen en de regenten dikwijls samen stonden tegenover den kerkeraad. En bij de eerstgenoemde partij sloot Vondel zich aan.

Welke de oorzaken zijn geweest, dat de Doopsgezinde Vondel zulk een fel partijganger werd? Daarover is veel geschreven en meer dan één oplossing werd geopperd, waarover ik hier niet zal uitweiden. Dat valt buiten het kader van dit opstel. Dat Vondel in het kamp der Humanisten zou hebben behoord krachtens innerlijke overtuiging, zou ik zonder meer niet willen beweren. Maar omgekeerd moet m.i. toch ook zonder omwegen worden geconstateerd, dat hij het Calvinisme misschien niet voldoende kende en in elk geval niet begreep.

Gezien uit dit oogpunt, zijn vele van zijn hekel-

Jacob ee
dat hij ee
„Hij do
daar op,
leer geld
toddal hij
begreep

— Neer
half oog
Niklas
kon, beva
grinnikte
vreden ee

Nadal
is, behoe

Hoe he
groeit ee
wint, ve
klaren s
Skandina
zoo natu
eenige ge
vindt in
Jeanna C
over een
van een
door ien
zien.

Gemak
vooral n
en als du
voor de
voor Jac
het beter
in het be
vrouw v
tuurlijk
het kind
Lisa. He
en onrus
dat ik v
wonderlij
levendig

Ze her
ding van
lief....

Als He
de bedst
zit te ne

„Groot
vrouw a
dat ware
en de ha

— Ade
niet, ook
dood—

— Gro
Ja, dat

dan zoo,
Nader m

Plotsel
haar nek
en zij wa
op, rend
stormde
te kome
met een

De sch
gave ver
„Helga V
kenkast
dit boek
van Ciss

M.

noemd,
dom toel
heer hac
Januari
Amsterd
minder

Toen l

gen, was
lingen, I
aangeloo
hem ver
voor het

Maar c
had niet
had zelfs
gen tot

Dat de
daaruit,
van dien
op zichz
nog min
meer dan

slotte oo
„getuige
kluitje b

Ten st

penen ei
brouwer

echter le
stens ble

schonker
nemen, i

Immer